

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Кудінов С. С., Шехавцов Р. М.

Статтю присвячено визначенню кримінально-процесуальних заходів забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій та виділенню їх різновидів. На підставі аналізу поглядів на зміст, сутність та ознаки заходів забезпечення кримінального провадження, заходів кримінально-процесуального примусу, процесуальної форми проведення негласних слідчих (розшукових) дій та умов, які є необхідними для ефективності їх проведення констатовано, що вирішення завдань із забезпечення ефективності проведення, таємності факту їх проведення, зокрема, збереження в таємниці від суб'єкта, щодо якого проводилася негласна слідча (розшукова) дія, факту її проведення, методів, сил та засобів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відбувається шляхом застосування спеціальних кримінально-процесуальних інструментів - кримінально-процесуальних заходів забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Під останніми запропоновано розуміти передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні й інші дії уповноважених суб'єктів та осіб, залучених до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які створюють умови ефективності їх проведення, отримання та збереження їх результатів для використання у кримінальному провадженні. До числа таких заходів віднесені: заходи щодо збереження державної таємниці під час складання, оформлення, обігу, розгляду, збереження процесуальних документів та інших матеріальних носіїв інформації, які містять відомості щодо факту та інших обставин проведення негласної слідчої (розшукової) дії, результатів негласних слідчих (розшукових) дій; заходи конспірації під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій; використання конфіденційного співробітництва; залучення інших осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі спеціалістів; заходи забезпечення безпеки учасників негласних слідчих (розшукових) дій; виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій; проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою встановлення технічних засобів аудіо-, віде-

оконтролю особи, який буде проводитися в середині цього публічно недоступного місця, житла чи іншого володіння особи.

Ключові слова: кримінально-процесуальні заходи забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій, заходи забезпечення кримінального провадження, заходи кримінально-процесуального примусу, процесуальна форма, процесуальні дії, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

Kudinov C. S., Shekhavtsov R. M. Criminal procedure measures to ensure covert investigative (search) actions

The article is devoted to the definition of criminal-procedural measures to ensure the conduct of undercover investigative (search) actions and the selection of their varieties. Based on the analysis of views on the content, essence and characteristics of measures to ensure criminal proceedings, measures of criminal procedural coercion, the procedural form of conducting undercover investigative (search) actions and the conditions necessary for their effectiveness, it was established that solving the tasks of ensuring the effectiveness of conducting, the secrecy of the fact of their conduct, in particular, keeping secret from the subject in relation to whom an undercover investigative (search) action was carried out, the fact of its conduct, methods, forces and means of conducting undercover investigative (search) actions, takes place through the use of special criminal procedural tools - criminal procedural measures to ensure the conduct of secret investigative (search) actions. Under the latter, it is proposed to understand the procedural and other actions of authorized subjects and persons involved in the conduct of secret investigative (search) actions provided for by the criminal procedural law, which create conditions for the effectiveness of their conduct, obtaining and preserving their results for use in criminal proceedings. Such measures include: measures to preserve state secrets during the preparation, processing, circulation, examination, preservation of procedural documents and other material carriers of information that contain information about the fact and other circumstances of an undercover investigative (search) action, the results of undercover investigators (investigative) actions; conspiracy measures during secret investigative (research) actions; use of confidential cooperation; involvement

of other persons in the conduct of secret investigative (research) actions, including specialists; measures to ensure the safety of participants in secret investigative (search) actions; production, formation of fake (imitation) means for carrying out specific secret investigative (search) actions; conducting an inspection of publicly inaccessible places, housing or other property of a person for the purpose of installing technical means of audio and video monitoring of a person, which will be carried out in the middle of this publicly inaccessible place, housing or other property of a person.

Key words: *criminal-procedural measures to ensure the conduct of undercover investigative (search) actions, measures to ensure criminal proceedings, measures of criminal procedural coercion, procedural form, procedural actions, investigative (search) actions, undercover investigative (search) actions.*

Постановка проблеми та її актуальність. Введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій до кримінально процесуальної діяльності без сумнівів підвищило ефективність останньої за рахунок, в першу чергу, застосування негласних актів розслідування, використання спеціальної техніки тощо, що суттєво знижує як імовірність так і потенціал застосування протидії досудовому розслідуванню злочинів.

Разом з тим його запровадження обумовило і цілу низку проблем нормативно-правового, а як наслідок і правозастосовного характеру. Зокрема, наявність в оперативно-розшуковій діяльності різних підходів щодо визначення оперативно-розшукового заходу, їх системи, дискусії щодо необхідності унормування у «відкритих» нормативних актах окремих аспектів їх проведення та використання результатів, певним чином сьогодні відобразилися і на роботі правоохоронних органів України щодо використання негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Одним з елементів підвищення ефективності будь-якої діяльності є її відповідне забезпечення. Зокрема, науці та практиці відомі нормативне забезпечення, інформаційне забезпечення, кадрове, матеріально-технічне, програмне, тощо.

Велике значення забезпечувальні дії мають у кримінальному процесі, де мова йде про допустимість та законність збирання доказів, використання відповідних засобів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не зважаючи на те, що організаційні та процесуальні питання здійснення негласних слідчих (розшукових) дій були предметом наукових досліджень багатьох вчених, зокрема таких як Л.І. Аркуши, М.В. Багрія, О.М. Бандурки, Б.І. Бараненка,

О.В. Білічак, Р.І. Благути, В.І. Василичука, О.Ю. Виходця, В.О. Глушкова, М.Л. Грібова, С.О. Гриненка, В.М. Давидюка, О.М. Дроздова, О.І. Козаченка, В.А. Колесника, М.В. Корнієнка, В.В. Луцика, О.В. Музиченка, Ю.О. Надьон, Д.Й. Никифорчука, Д.Б. Сергєєвої, А.Б. Паршутіна, М.А. Погорецького, В.О. Смирнової, С.Р. Тагієва, В.Є. Тарасенко, Г.К. Тетерятник, Д.В. Талалая, Л.Д. Удалової, В.Ю. Шепітька, В.В. Шендрика, О.Г. Шило, М.Є. Шумила та інших, на сьогодні в теорії кримінального процесу питання заходів процесуального забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій мають лише фрагментарну розробку.

Метою статті є надання визначення кримінально-процесуальних заходів забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій та виділення їх різновидів.

Виклад основного матеріалу. Інститут заходів забезпечення кримінального провадження з моменту його запровадження у 2012 році став предметом активного обговорення в юридичній спільноті. В першу чергу увагу через відсутність легальної дефініції таких заходів привернуло питання їх поняття та змісту.

Теоретична розробка категорії заходи забезпечення кримінального провадження відбувається в рамках концепції заходів кримінально-процесуального примусу, до числа яких включаються: заходи спрямовані на попередження протиправної поведінки осіб, які беруть участь у провадженні по кримінальній справі; заходи, що передбачають отримання доказів у справі; заходи спрямовані на забезпечення виконання вироку; заходи спрямовані на створення належних умов здійснення провадження у кримінальній справі [1, с. 135-136].

Одне з перших визначень заходів забезпечення кримінального провадження міститься в підручнику «Кримінальний процес», виданого Національним університетом «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», - як передбачених КПК України заходів примусового характеру, що застосовуються за наявності підстав та в порядку встановлених законом, з метою подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати вирішенню завдань кримінального провадження, забезпечення його дієвості [2, с. 257].

В подальшому в рамках предметних досліджень різних аспектів реалізації заходів забезпечення у кримінальному провадженні вони визначалися як передбачені кримінальним процесуальним законом:

- заходи примусового характеру, які застосовуються тільки уповноваженими на те посадовими особами та державними органами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, а також до інших осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають та не дають можливості реалізувати завдання кримінального судочинства [3, с. 135];

- засоби державно-правового примусу, що застосовуються у встановленому законом порядку до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, котрі залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, з метою запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів і досягнення дієвості кримінального провадження [4, с. 382];

- дії або засоби для створення надійних умов для здійснення кримінального провадження, що застосовуються з метою досягнення здатності кримінального провадження активно діяти [5, с. 185].

Як видно з наведених визначень заходи забезпечення кримінального провадження в переважній своїй більшості спрямовані на створення оптимальних умов для реалізації завдань кримінального провадження. В структурі завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України, одне з ключових місць займає завдання із забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Досягається це завдання шляхом проведення процесуальних дій пошуково-пізнавального характеру. Аналіз функціонального призначення заходів забезпечення кримінального провадження, передбачених Розділом II КПК України, свідчить, що вони призначені чинити прямиий, відкритий вплив з різним ступенем примусу на поведінку підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) та інших учасників кримінального провадження. Через це вони можуть розглядатися як такі що мають потенціал забезпечити проведення слідчих (розшукових), але не негласних слідчих (розшукових) дій.

Негласні слідчі (розшукові) дії згідно із дефініцією ч. 1 ст. 246 КК України є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Визначення негласних слідчих (розшукових) дій різновидом слідчих (розшукових) дій дає підстави стверджувати, що їм притаманні риси (характеристики) останніх - мають пізнавальну

спрямованість (спрямовані на одержання або перевірку доказів), здійснюються уповноваженими суб'єктами, визначені і регламентовані КПК України (здійснюються у визначеному порядку з дотримання процесуальної форми). В той же час їх відмінність - таємниця проведення. Останнє очевидно виключає можливість стверджувати, що застосування, наприклад, таких заходів забезпечення кримінального провадження як запобіжні заходи в період проведення негласної слідчої (розшукової) дії впливає на поведінку особи, щодо якої вона здійснюється, так, що це спонукає її не чинити перешкод одержанню доказів. Може навіть бути зворотній ефект від запобіжних заходів - максимальне припинення активності особи, знищення засобів вчинення злочину та предмету, що негативним чином впливатиме на можливість одержати інформацію, яка має доказове значення, проведенням певної негласної слідчої (розшукової) дії.

Чи є негласні слідчі (розшукові) дії тою категорією процесуальних дій, які не потребують здійснення заходів, спрямованих на забезпечення їх проведення? Ні. Аналіз процесуальної форми окремо кожної з негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених у главі 21 КПК України, свідчить, що вони не є цілком самодостатніми в плані забезпечення таємності факту, методів, сил, засобів, їх проведення, збереження в таємниці від суб'єкта, щодо якого проводилася негласна слідча (розшукова) дія, факту її проведення, що є умовами ефективності їх проведення. В рамках спеціальних досліджень окремі науковці вказують на наявність певних заходів, що створюють умови для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, автори навчально-практичного посібника «Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення підрозділами органів внутрішніх справ» зазначили, що метою виготовлення і використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) і несправжніх імітаційних засобів є забезпечення неочевидності, скритності проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій від осіб, щодо яких вони проводяться, а також тих, які не беруть у них безпосередньої участі, та успішне вирішення завдань зі збирання доказів під час цих дій [6, с. 81]. С.Р. Тагієв вважає, що конфіденційне співробітництво - це скоріше інструментарій проведення тієї або іншої негласної слідчої (розшукової) дії (у якому найбільшою мірою виявляється негласна квінтесенція досліджуваних дій) [7, с. 221]. Більш за це у КПК України є негласна

слідча (розшукова) дія, яка має такий спектр завдань, в залежності від вирішення яких, вона може як забезпечувати збирання відомостей, які мають значення для кримінального провадження, так і умови для проведення іншої негласної слідчої (розшукової) дії. Мова йде про обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Відповідно до нормативних приписів ч. 1 ст. 267 КПК України ця негласна слідча (розшукова) дія може проводитися для: 1) виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування, виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів, виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину, виявлення осіб, які розшукуються; 2) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи, який буде проводитися в середині цього публічно недоступного місця, житла чи іншого володіння особи.

Вирішення завдань із забезпечення ефективності проведення, таємності факту, зокрема, збереження в таємниці від суб'єкта, щодо якого проводилася негласна слідча (розшукова) дія, факту її проведення, методів, сил та засобів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відбувається шляхом застосування спеціальних кримінально-процесуальних інструментів - кримінально-процесуальних заходів забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У порівнянні із заходами забезпечення кримінального провадження вони не носять примусовий характер і є таємними. При чому, такі заходи можуть реалізовуватися не тільки перед, на початку, під час, але й після проведення певної негласної слідчої (розшукової) дії. Можливість їх застосування вже після проведення негласної слідчої (розшукової) дії може виступати умовою згоди особи на участь у ній. Як приклад можна навести проведення допиту як свідків осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, що передбачено у ч. 2 ст. 256 КПК України. Комбінація таких процесуальних та інших дій з негласними слідчими (розшуковими) діями обумовлена потребами забезпечити максимальну ефективність останніх.

Під кримінально-процесуальними заходами забезпечення проведення негласних слідчих

(розшукових) дій пропонується розуміти передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні й інші дії уповноважених суб'єктів та осіб, залучених до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які створюють умови ефективності їх проведення, отримання та збереження їх результатів для використання у кримінальному провадженні.

Основними характерними рисами кримінально-процесуальних заходів забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій є:

- визначення їх у кримінальному процесуальному законодавстві;

- об'єктивна (потенційна) спроможність сприяти проведенню негласної слідчої (розшукової) дії (досягненню її мети, одержанню результатів, які мають значення для кримінального провадження, забезпечення таємності факту, методів, сил та засобів її проведення, безпеки осіб, які беруть участь або залучаються до її проведення);

- суб'єктами їх застосування, як правило, є компетентні державні органи та посадові особи, які здійснюють негласну слідчу (розшукову) дію або залучаються до їх проведення.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити наступні кримінально-процесуальні заходи забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій:

- заходи щодо збереження: державної таємниці під час складання, оформлення, обігу, розгляду, збереження процесуальних документів та інших матеріальних носіїв інформації, які містять відомості щодо факту та інших обставин проведення негласної слідчої (розшукової) дії; результатів негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 1 ст. 246, ст.ст. 252-255 КПК України, Розділ V Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГП, МВС, СБ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5);

- заходи конспірації під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 2 ст. 246, ч. 1 ст. 252, ч. 2 ст. 272, ч. 3 ст. 273 КПК України, п. 1.13, 3.12, 4.10 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГП, МВС, СБ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5);

- використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України);

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

- залучення інших осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі спеціалістів (ч. 6 ст. 246 КПК України, п. 4.13 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГП, МВС, СБ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5);

- заходи забезпечення безпеки учасників негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 225, 232, ч. 2 ст. 256 КПК України, Розділи II-IV Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 № 3782-XII);

- виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК України);

- проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи, який буде проводитися в середині цього публічно недоступного місця, житла чи іншого володіння особи (п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК України).

Висновки. Розробка питання кримінально-процесуальних заходів забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, їх системи має важливе значення для підвищення ефективності використання останніх для збирання доказів у кримінальному провадженні.

Під останніми пропонується розуміти передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні й інші дії уповноважених суб'єктів та осіб, залучених до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які створюють умови ефективності їх проведення, отримання та збереження їх результатів для використання у кримінальному провадженні.

Виокремлення таких заходів, які за своїми ознаками та функціональним призначенням не співпадають з процесуальними діями, передбаченими у розділі II КПК України, ставить питання про те, що забезпечення виконання завдань кримінального провадження може відбуватися не тільки застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, а й шляхом застосування кримінально-процесуальних заходів забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Наведене розглядається нами як підстава для подальших наукових розвідок в напрямі

визначення заходів забезпечення виконання завдань кримінального провадження як категорії, що охоплює всі процесуальні та інші дії, що сприяють реалізації завдань кримінального судочинства.

Література

1. Досудове розслідування кримінальних справ: навч.-практ. посібник / Грошевої Ю.М., Вапнярчук В.В., Капліна О.В., Шило О.Г.; за заг. ред. Ю.М. Грошевого. Х. : Фінн, 2009. 328 с.

2. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошовий та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право, 824 с.

3. Фаринник В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133-142.

4. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста та ін.; за заг. ред. А.Я. Хитри, Р.М. Шехавцова. Львів : *Львівський державний університет внутрішніх справ*, 2022. Ч. 1. 492 с.

5. Сотник Н.А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 183-189.

6. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення підрозділами органів внутрішніх справ : навч.-практ. посібник / Б.І. Бараненко та ін. Луганський держ. ун.-т. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 433 с.

7. Тагієв С.Р. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному судочинстві України : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2015. 440 с.

*Кудінов С. С.,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
Державної наукової установи «Інститут
інформації, безпеки і права Національної
академії правових наук України»*

*Шехавцов Р. М.,
кандидат юридичних наук, професор,
декан факультету № 1 Інституту з підготовки
фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету
внутрішніх справ*